

Выводы. Деятельность крымских партизан с одной стороны обогатила топонимику Крыма новыми названиями, с другой целый ряд названий гор и рек сделала памятниками истории, без упоминания которых, уже не возможен правдивый рассказ о действиях в Крыму в 1941 - 1944 годах.

Источники и литература:

1. Ена А. В. Перевалами Горного Крыма / А. В. Ена, А. В. Ена. – Симферополь : Бизнес-Информ, 2005. – 256 с.
2. Вергасов И. З. Крымские тетради / И. З. Вергасов. – М. : Советская Россия, 1974. – 448 с.
3. Генов И. Г. Дневник партизана / И. Г. Генов. – Симферополь : Крымиздат, 1983. – 279 с.
4. Колпаков Н. Е. Всегда в разведке / Н. Е. Колпаков; под ред. Н. И. Олейникова. – Симферополь : ОАО «Симферопольская городская типография», 2008. – 176 с.
5. Луговой Н. Д. Страда партизанская : 900 дней в тылу врага / Н. Д. Луговой. – Симферополь : Эльниню, 2004. – 732 с.
6. Македонский М. А. Пламя над Крымом / М. А. Македонский. – Симферополь : Крымиздат, 1969. – 253 с.
7. Становский С. И. Партизаны / С. И. Становский. – Симферополь : Крымиздат, 1959. – 213 с.
8. Черный В. И. Долгом призванные / В. И. Черный. – Симферополь : Таврия, 1985. – 192 с.
9. Чуб М. И. Так было / М. И. Чуб. – Симферополь : Таврия, 1980. – 192 с.
10. Федоренко Ф. И. Годы партизанские, 1941-1944 / Ф. И. Федоренко. – Симферополь : Таврия, 1990. – 288 с.
11. Козлов И. А. В Крымском подполье / И. А. Козлов. – М. : ОГИЗ, 1949. – 340 с.
12. Белянский Л. И. Крым. Географические названия : краткий словарь / И. Л. Белянский, И. Н. Лезина, А. В. Суперанская. – Симферополь : Таврия, 1997. – 159 с.

Рибак І.В.

УДК 9 (с-2) (07)

ДМИТРО ВИШНЕВЕЦЬКИЙ: ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РОЛЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Доба козаччини ділиться на два етапи: перший етап тривав від 40-х років XIV ст. до 40-х років ст. це 300 років перебування українських земель під владою литовських та польських феодалів.

Другий етап - це був період національно-визвольної війни та Гетьманщини тривав з 1648 року по 1764 рік, коли згідно з наказом російської імператриці Катерини II була ліквідована Гетьманщина. Запорізька Січ була ліквідована в 1775 році.

Згідно із Люблінською унією від 1 липня 1569 року, майже всі українські землі ввійшли до складу Польщі, виключення склали Закарпаття ввійшло до складу Угорщини, Бессарабія та Буковина ввійшли до складу Молдавського князівства, Чернігово-Сіверщина - Московського царства, Подністров'я, Побуж'є-Оттоманської Порти, на півдні після розпаду Золотої Орди, утворилося Кримське ханство (1443 р.), воно з 1475 до 1774 р., було васалом Турецької імперії. Становище українського народу в складі цих імперій було дуже тяжким вони терпіли національний, політичний, релігійний, соціально-економічний гніт. Весь цей гніт викликав опір українського народу, пробудження його національної свідомості, сприяв духовному та культурному піднесенню. Форми боротьби українського народу були різноманітними – це скарги польському королю на дії польської шляхти (вони в основному не розглядалися), псування майна феодалів, підпалення їх маєтків, селянські повстання та масові втечі селян на обезлюдненні землі, які мали назву Дикого поля. Ці землі включали територію від Середнього Подніпров'я до р. Дністер. Це були півдні окраїни Київщини, Брацлавщини, Поділля. Все населення на цих землях було знищене монголо-татарами та в результаті набігів кримських татар. Саме тут за порогами Дніпра виникло таке феноменальне явище в історії України, як козацтво.

Слово «козак» тюркського походження, означає «одинокий», «схильний до завоювання», «вартовий», «воїн». Проблема формування козацької верстви і досі залишається дискусійною. Перші спроби її розв'язання були зроблені ще на початку XVII ст. Першими, хто намагався пояснити походження слова «козак» були польсько-литовські хроністи. Польсько-литовський хроніст М. Стрийковський вважав, що слово козак походить від стародавнього ватажка «козака», який вдало боровся з татарами. З часом викристалізувалася низка версій, що пояснює походження козаків:

1) «хозарська» - ототожнює козаків з давніми народами степу «козарами», або «хозарами»;

2) «черкаська», представники цієї теорії пов'язують виникнення козацтва з наслідком процесу міграції в Подніпров'я черкесів (черкасів), які до цього жили в Тмутаракані;

3) «чорно-клубуцька» (каракалпацька). Каракалпаки розселилися в басейні р. Рось на кордоні з Диким полем (де з'явилося козацтво). Вони там розселилися за два століття до появи монголо-татар, їм дозволили розселитися, як федератам київських князів. Серед воевод «чорних клубуків», нерідко траплялися і українські князі. Серед них Рюрик Ростиславович. Багато традицій «чорних клубуків» нагадували ті, яких в подальшому дотримувалися козаки. Чоловіки «чорних клубуків» завжди були готові виступати в военні походи. В «чорно-клубуцьких» курганах знаходять залишки бойового коня та саблі, такою ж зброєю користувалися українські козаки.

4) «бродницька» висвітлює генетичний зв'язок козацтва зі слов'янським степовим населенням періоду Київської Русі «бродниками», які жили у пониззі Дунаю (назва походить від слова «бродити», близького за походженням до тюркського корня «коз» (кочувати), від якого утворилося слово «козак». Цікавий той факт, що спочатку «бродники» воювали разом з половцями на боці руських князів проти монголо-татар, а потім визнали владу монголів.

Історики вважають, що саме «бродники» через три століття після розпаду Золотої Орди, трансформувалися в українське козацтво.

5) цікавою є також болохівська теорія. Її представники пов'язують козачину з існуванням в давньоруських автохтонних громадах так званих болохівців, які після встановлення монгольського іга добровільно перейняли протекторат Золотої Орди і вийшли із-під влади місцевих князів.

Назва Болохівська земля походить від назви міста Болохова. Ймовірно, ця земля знаходилася на кордонах Західної Волині та Львівщини. Болохівська земля добровільно перейшла під владу монгольського хана. Вивчаючи «болохівську теорію» історики прийшли до висновку, що козаки були не слов'янами, а торками.

На сьогоднішній день самими популярними теоріями залишаються автохтонна, уходницька, захисна, соціальна:

- представники автохтонної теорії доводять, що козаки були прямими спадкоємцями січових громад Київської Русі, які за литовської доби трансформувалися в військово-службові формування підпорядковані Великому Литовському князю;

- уходницька теорія - пов'язує виникнення козацтва з утворенням на Наддніпрянщині громад вільних озброєних людей, котрі тут займалися «уходами» - промислами (полюванням, добуток солі, бджільництвом і т. д);

- захисна пов'язує появу козацтва з виникненням на південних рубежах необхідності дати відсіч наростаючій турецько-татарській загрози;

- соціальна теорія факт виникнення козацтва пояснює як наслідок економічного, політичного, соціального, релігійного гніту, які штовхнули селянство до масових втеч на вільні землі та самоорганізацію в нових місцях проживання.

Жодна з цих теорій не пояснює всю складність виникнення та формування козацтва, оскільки кожна базується на якомусь одному чиннику з економічної, етнічної, воєнної, чи соціальних сфер. Водночас більшість з них містить раціональні зерна, синтез яких наближає нас до правильної відповіді. Виходячи з синтезу цих теорій виділяємо основні причини появи козацтва:

- збільшення темпів господарського освоєння і колонізація нових земель багатих звіром та рибою;

- посилення феодалної експлуатації, прогресуюче закріпачення, ріст національного та релігійного гніту;

- зростання зовнішньої загрози, нагальна потреба захисту від нападів турок та татар.

Перша писемна згадка про козаків зустрічається в «Таємній історії монголів» за 1240 р.

Відомий український історик М. Костомаров, пише, що козацтво з'явилося ще в XII ст. Такої ж думки дотримувався історик М. Максимович. Історичні факти свідчать, що українське козацтво існувало ще в X ст. Відомий візантійський історик та письменник Лев Діакон порівнював портрет князя Святослава з українськими козаками. Князь Святослав мав на голові «оселедець», як запорізькі козаки, довгі вуса. Такі ж «оселедці» і довгі вуса мали і запорізькі козаки. Перші документальні свідчення про козаків датуються 1489 і 1492 рр. Такої ж точки зору дотримується відомий український історик М. Грушевський. Грушевський стверджує, що в 1489 р., «вільні козаки» охоронці київського воеводи Юрія Паца погромили московських князів на Дніпровім перевозі.

Як соціальний стан козацтво сформувалось разом із шляхтою в XV - XVI ст. Осередком козащини стало Запоріжжя, тут численні острови між рукавами Дніпра забезпечували захист і змогу укріпитися.

Одним із перших гетьманів, засновником Запорізької Січі був Дмитро Вишневецький. Перше укріплення було збудоване близько 1552 р. (за іншими даними 1554 - 1556 рр.) на дніпровському острові Мала Хортиця князем Дмитром Вишневецьким (Байдою), так його назвали в народі за великі успіхи в

боротьбі з турками. Деякі історики вважають, що Запорізька Січ з'явилася значно раніше на острові Томаківці.

Дмитро Вишневецький був на той час, єдиним противником Османської імперії, він наважився зазіхати на султанські володіння, тоді коли непереможні армії турецького султана не мали собі рівних на полях битв.

Для польського короля будівництво такого укріплення, як свідчать документи, було «приємною послугою», бо, як показали подальші події козаки виганяли із тих володінь кримських татар, загрозу в яких вбачали поляки.

Оскільки подія пов'язана з діяльністю Д. Вишневецького відбувалася дуже давно, залишилося багато проблем в його діяльності.

Перша проблема - встановлення дати народження Вишневецького. Вона на сьогоднішній день залишилася невідомою. Відомо, що помер Вишневецький в 1563 р.

Друга проблема - походження Вишневецького. На сьогоднішній день погляди істориків різняться. Одні історики вважають, що він походив із стародавнього волинського роду Гедиміновичів, інші - з турово-пінських Рюриковичів. Хоча, останні історичні документи доводять ймовірність поглядів першої групи істориків. Саме на основі цих маловідомих документів нам стало відомо, що Дмитро Вишневецький був сином Анастасії Олізарович, яка доводилася, рідною сестрою княгині Острозькій та її братові Костянтину, великому князю литовському. Костянтин не тільки воював із турками та Московією (восени 1514 р.) розбив російську армію під Оршею, а і був захисником православної церкви, в той час коли поляки почали окатоличувати населення України, масово закривали православні церкви після прийняття Кревської унії 1385 р., він спорудив багато православних храмів; за його рахунок зведено нові будівлі Києво-Печерської лаври, де він був і похований. Отже, від своїх предків, Вишневецький взяв такі риси, як відчайдушну хоробрість, незламну відданість, релігійну святобливість.

Третя проблема пов'язана з полоненням Вишневецького та його батьків кримчаками. Бойові подвиги Дмитра Вишневецького розпочинаються в 1538 р., коли він разом із своїм батьком приймає участь в поході проти турецького султана і кримського хана. Напевне, цей похід завершився перемогою Вишневецьких, бо в середині 40-х років XVII ст. Дмитрові було вручено староство на пограниччі Черкаського та Канівського повітів. На долю Вишневецьких випала жаклива подія: вся їхня родина, потрапила в полон до кримчаків. Як це трапилося і коли невідомо. Відомо, що сім'я Вишневецьких користувалася повагою у польського короля, бо саме польський король в 1552 р., особисто благає хана відпустити на волю княгиню. Ради визволення сім'ї литовський князь вимушений був здійснити подорож до Оттоманської Порту.

Після відвідування Константинополя Дмитро Вишневецький дістає від короля посаду довіреного «стражника» на Хортиці. Бо в цей час посилюються татарські напади в Україну, що заважало освоєнню її території польськими магнатами. Потрібна була людина, яка б змогла організувати протидію кримчакам. Крім того у Вишневецького були свої особисті рахунки з кримчаками. Дмитро Вишневецький був першим козацьким гетьманом (1550 – 1563 рр.). Особиста хоробрість князя, його авантюристична натура були до душі козакам, вони ладні були йти з ним і проти татар, і проти іншого, аби покликав. Як зазначив історик Д. Бантиш-Каменський, «муж розуму палкого, вправний вояка» Дмитро Вишневецький невдовзі став визнаним ватажком козаків. Те укріплення яке Вишневецький збудував на острові Хортиця, спочатку не було тим замком, який пізніше став форпостом боротьби проти кримських татар, це було невелике укріплення надійна схованка від зовнішніх ворогів. Для будівництва справжнього замку-фортеці бракувало часу. Влітку 1553 року по невідомій причині переходить на службу до турецького султана Сулеймана II, чим викликає невдоволення у польського короля. Польський король боявся, щоб Вишневецький не навів на Україну турків. Після переговорів з польським королем, той знову доручив Вишневецькому охороняти прикордоння і влаштувати на острові Хортиця захисне укріплення проти татар. Ось тоді Вишневецький повернувся на Запоріжжя і будує замок-фортецю Запорізьку Січ. Відомий дослідник історії козацтва Д. Яворницький називає цей замок-фортецю «земляним містечком». Запорізька Січ зіграла важливу роль в історії України. Оскільки:

- вона перша, після падіння Київської Русі, повела боротьбу за відновлення української державності;
- завжди була незалежною фортецею і державою;
- була школою підготовки військових кадрів;
- сформувала елементи парламентаризму;
- захищала українські землі від нападу турків та татар;
- на Запорізькій Січі склалося запорізьке військо, було організаційною формою збройних сил України.

Мало свій флот, артилерію, піхоту, кінноту. Виробило блискуче козацьке військо мистецтво, яке переважало стратегію та тактику феодалних європейських держав.

Є важливим осередком військово-патріотичного виховання молоді.

Будуючи замок-фортецю, гетьман звернувся за допомогою до польського короля, щоб той допоміг укріпити фортецю зброєю, попросив у короля гармат. Оскільки король мріяв тільки про зміцнення кордонів зарахунок цієї фортеці і стояв за дружбу з кримським ханом, побоюючись військових дій з ним, відмовив в допомозі Вишневецькому. Його дуже турбувала активність князя, котрий намагався звільнити від татар Дике Поле і навіть все Причорномор'є. Боявся, що Вишневецький перемігши кримського хана вступить в боротьбу з польським королем і ліквідує польське панування на українських землях. Польський король намагався відкликати князя з Запорізької Січі, на його місці залишити на Січі брата пропонуючи Вишневецькому коштовності і подарунки, але Вишневецький розгадав задум короля. Він організував влітку 1566 р. похід на Очаків і на Іслан-Кермен. Мета Вишневецького у цьому поході була зрозумілою: добути

там трофеї і зміцнити за рахунок їх Хортицьке укріплення. Іслан- Кермен був знищений. Гармати вивезли у Хортицьку фортецю. В 1557 р. кримський хан Давлет-Гірей разом зі своїм військом рушив на Запорізьку Січ. Взяв її в облогу, але Вишневецький захищався від хана, хан потерпів поразку.

В 1557 році Вишневецький з козаками напав на замок кримського хана Давлет-Гірея, на Дніпрі. Це було для хана несподіванкою, він знову потерпів поразку і звернувся до польського короля Сигізмунда-Августа, щоб той приборкав непокірних козаків. Польський король відмовив, оскільки козаків на Дніпро не посилав.

Розчарувавшись в польському королеві Дмитро Вишневецький починає налаштовувати зносини з Москвою. В березні 1556 р., коли московський уряд організував похід на Крим, Дмитро Вишневецький разом з козаками підтримав царя в цьому поході. З жовтня 1556 року він переходить на службу до московського царя Івана Грозного. Наприкінці літа 1557 р. кримський хан зібравши величезне військо підійшов до хортицьких укріплень. Вишневецький тримав жорстоку облогу, сили були нерівними, вичерпалися припаси, козаки почали відступати і розбігатися. Відступивши з Хортиці Вишневецький закріплюється в Каневі і Черкасах. З вересня 1557 р. Вишневецький з козаками повністю переходить під покровительство Москви.

В січні 1558 р. на чолі 30-тисячного московського війська виступає проти кримських татар доходить до Перекопу. Але цар зраджує Вишневецького Д., і залишає його на одинці з ворогом, переключившись на війну з Лівонією (1558 – 1583 рр.), і Вишневецький повертається в Україну. В 1559 р. гетьман нападає на турецьку фортецю Очаків, і бере там великий турецько-татарський полон. Кримська орда уступає козакам дніпровські міста й степові улуси від Бугу до Дону. Ця військова операція стала переломним моментом в стосунках українського козацтва з Польщею, Московською державою, Оттоманською Портою та Кримом. Ряди козацького війська поповнюються новими людьми. В Іслан-Кермені планував з'єднатися з кабардинським мурзою Канкlichem, щоб установити свій контроль над Кримом. Цим наміром Вишневецького були налякані Литва і Крим. Король Сигізмунд II Август вимушений був укласти з ханом договір про дружбу, заплатив данину і пообіцяв, що не дозволить козакам здійснювати походи на татарські землі. В Москву було надіслане посольство з мирними побажаннями. Вишневецький лишив на Дніпрі військо, а сам рушив до Москви. Довіра московського царя до Вишневецького зростає.

Вишневецького призначають командиром загону, що був розташований в Тулі, для захисту її від татар, разом з московськими загонами Вишневецький буде на Дону кораблі.

У 1559 – 1560 рр. здійснює три походи на турецьку фортецю Азов (Азак). Іван IV ведучи війну з Лівонією і прагнучи не допустити військових дій на два фронти, домагається угоди з ханом. Цим кроком зраджує Д. Вишневецького, бо кримський хан був одним із ворогів України.

Козацький гетьман, переконавшись в зраді московського царя, повертається на Запоріжжя.

За той час, поки Вишневецький разом з козаками був на службі у московського царя, татари послали напади на Україну. За допомогою кримські татари звернулися до турецького султана. Турецький султан розумів, що Вишневецький може загрожувати не тільки володінням Кримського ханства, а і турецьким володінням на узбережжі Чорного моря, тому були проведена масова мобілізація, воєнні приготування Турецької імперії нагадували її воєнні приготування проти таких європейських противників, як Венеція або Священна Римська імперія, але це були могутні держави, а в даному випадку її приготування були направлені проти окремої особи, яка була проголошена «найбільшим ворогом Блискучої Порти».

Вишневецький Д. почувши про такі військові приготування Туреччини зрозумів, що власними силами не зможе перемогти кримчаків і турок. Потрібний був надійний союзник. Вишневецький звернувся за допомогою до польського короля. Польський король Сигізмунд II Август повернув йому всі звання і володіння.

В 1563 р. Вишневецький вирушив у Молдову, за проханням польського магната Ольбрехта Ляського, де між боярськими угрупованнями, розпалася кривава боротьба за престол. Магнат Ольбрехт Ляський вмовляв гетьмана поборотися за молдавський престол, бо в роду Вишневецького були молдавські правителі. Молдова в той час була вотчиною Турецької імперії. Там його загін потрапив у вороже оточення і був розбитий. Згідно з хронікою Мартина Бельського, козацького гетьмана Дмитра Вишневецького після нелюдських мук скинули з фортечного муру на гак.

За легендою, «висів тут на гаку 3 дні, проклинаючи турецького султана і Магомета», за, що яничари застрелили його з лука. Трагічна смерть Вишневецького справила величезний вплив на маси українського козацтва. Життя та смерть його почали обростати легендами. Одна із них лягла в основу пісні про Байду-Вишневецького. Деякі дослідники вважають, що вона була присвячена іншому героєві, може так, але те, що стільки століть народ пов'язує її з ім'ям Вишневецького свідчить про народну любов саме до нього. Після смерті Д. Вишневецького в 1570 р. уряд почав вирішувати питання, пов'язані з фінансуванням козаків. В цей час був набраний козацький загін в кількості 300 чоловік. На чолі загону стояв шляхтич Ян Бадовський. Реєстрові козаки почали отримувати грошове забезпечення.

Які ж основні заслуги Вишневецького.

Внутрішня політика:

- 1552р. – будівництво на о. Хортиця першої козацької фортеці - Січі;
- на річках Ворскла і Псьол, подальше від татарських набігів, заснував перші верфі «байд» - бойових козацьких чайок;
- першим вводить до свого війська військові клейноди: булаву, бунчук, печатку, литаври. Вони мали стати символом військової незалежності та влади, організовує січову канцелярію;

- являвся організатором першої козацької флотилії її ядро - козацькі чайки;
- використовуючи ці козацькі чайки ходив бойовими походами по Дніпру, Дніпровському лиману, Азовському морю. Тричі брав приступом Азов, Очаків, Акерман, та інші фортеці. В 1553 р. Здійснив похід з козаками на Царгород;
- був стратегом і тактиком - першим розробив тактику одночасних сухопутних та водних штурмів ворожих фортець. Розробленою ним тактикою користувалися відомі гетьмани С. Кішка, та П. Сагайдачний;
- Вишневецький мав харизму «залізного лідера», серед козаків.

Зовнішня політика:

Не мав чіткої зовнішньополітичної лінії : опирався то на турецьку імперію, то на Польщу, то на Московське царство.

Оцінки діяльності Вишневецького в українській історіографії:

Позитивні : 1) Дмитро Дорошенко, український історик : ... «Дійсно був видатною людиною, хоча з великим авантюристичним нахилом. Він з'являється В 1550-х роках як організатор і ватажок козацького війська, з яким він воював з татарами».

2) Михайло Грушевський, видатний український історик: «Дмитро Вишневецький став «історичним патроном Запорізької Січі і блискучим , променистим метеором пролетів через українське життя».

Негативна: (українська радянська енциклопедія)

«Ряд дворянських і буржуазних істориків всупереч дійсності оголосили Вишневецького засновником Запорізької Січі і намагалися ототожнити його з Байдюю - героєм відомої української народної пісні».

Висновок: Таким чином, Дмитро Вишневецький зробив значний внесок в історію козащини, був першим організатором козащини і першим будівничим Запорізької Січі, розробив основні напрями козацької зовнішньої політики, чим заслужив собі безсмертну славу.

Джерела та література:

1. Шудря М. Лицарі булави. Розповіді про українських гетьманів / М. Шудря. – К. : Велес, 2009. – 240 с.
2. Гетьмани України. Історичні портрети : зб. – К., 1991.
3. Грушевський М. Історія України-Русі : в 12-ти т. / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991.
4. 100 великих загадок Украины / Е. А. Попельницкая, В. В. Петренко и др. – К. : Арий, 2007. – 496 с.
5. Мишецький С. І. Історія про козаків запорізьких / С. І. Мишецький. – Одеса, 1852.
6. Мериме Проспер. Українські козаки та їх останні гетьмани / Мериме Проспер. – К., 1998.
7. Сокульський А. Морські походи запорожців / А. Сокульський. – Дніпропетровськ : Січ, 1995.
8. Мамчак М. Флотоводці України : Історичні нариси, хронологія походів / М. Мамчак. – Снятин : Прут Принт, 2009.
9. Сторінки історії флоту України. – Севастополь, 2009.
10. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків / О. Апанович. – К. : Дніпро, 1991.
11. Нартов В. В. Найвидатніші гетьмани та кошові отамани України / В. В. Нартов. – Харків, 2007.

Шуклина С.А.

УДК 572.026:061.22”18/19”(477.75)

СОЗДАНИЕ МЕСТНЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ТАВРИЧЕСКОЙ ГУБЕРНИИ В ПОРЕФОРМЕННЫЙ ПЕРИОД И ФОРМЫ ИХ УЧАСТИЯ В КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Исследование культурной жизни Таврической губернии в пореформенный период вызывает интерес современного историка постольку, поскольку обнаруживаются всё новые малоизвестные источники, которые дают повод обоснованно подтверждать предположение о том, что реформы в общественной жизни дали возможность жителям Таврической губернии создавать общественные организации по интересам и участвовать в культурной жизни в новом качестве. Либерализация внутренней политики «сверху» - вот **актуальный аспект** исследования, в котором рассматривается практика разрешённой правительством инициативы. Приходится учитывать, что исследователи до сих пор не вовлекли в научный оборот документы о местных, немногочисленных общественных организациях по интересам, которые объединяли людей по сословному, территориальному или профессиональному признаку. **Объектом** исследования и стали такие организации, о правилах существования которых мы знаем из уставов, изданных ничтожными тиражами и сохранённых в фондах библиотеки «Таврика». **Цель статьи** – воссоздать канву деятельности самодеятельных объединений и формы их участия в культурной жизни Таврической губернии.

Для достижения этой **цели** были выявлены мотивы учреждения обществ и средства, которыми они располагали, в том числе материальные, выяснены обстоятельства, при которых они объединяли свои усилия с другими организациями и в какой мере их деятельность способствовала либерализации внутренней политики государства на территории Таврической губернии.

Содержанием культурно-просветительской деятельности общественности Таврической губернии в указанный период времени было развитие сети библиотек и книжных складов, устройство публичных народных чтений и выставок, создание самодеятельных объединений по интересам – клубов, обществ и собраний, проведение праздников, учреждение музеев. Важным также считалось, чтобы взрослое население губернии участвовало в культурных мероприятиях и повышало таким образом свой образовательный